

Kütahyalı Firâkî Üzerine Yapılan Çalışmalar ve Yeni Şiirleri Üzerine Düşünceler

Mehmet ALTINOVA¹

Öz

Asıl adı Abdurrahman Çelebi olan Firâkî, XVI. yüzyılda kendine özgü tarzı ve sade diliyle adından sıkça söz ettiren şairlerden biridir. Tezkirelerde adı zikredilen Firâkî, Kütahya’da bulunan şehzade Bayezid’den câize almaya hak kazanmıştır. Eski Anadolu Türkçesine ait bazı kelimeleri şiirlerinde başarılı bir şekilde kullanan Firâkî’nin şiirleri kendi dönemi içerisinde yer alan çok önemli şairler tarafından tanzir edilmiş, bu bağlamda Firâkî, geniş bir edebiyat çevresinde bulunmayı başarmıştır. Bu zamana kadar yapılan çalışmalar neticesinde dîvânına rastlanılmadıysa da mecmualardaki şiirlerinin derlenip toparlanması, edebiyat tarihi açısından son derece önemlidir. Şairin yurt içindeki kütüphanelerde bulunan şiirler, bazı araştırmacılar tarafından yayımlanmıştır. Fakat bu yayımlar, yurt içindeki mecmualarla sınırlı kalmış, yurt dışındaki mecmualar ihmal edilmiştir. Bu sebeple şiirlerinin tamamı gün yüzüne çıkartılamamıştır. Bu çalışmada Firâkî hakkında bilinenlerden kısaca bahsedildikten sonra Firâkî üzerine yapılan çalışmalara değinilecek ve ardından çeşitli mecmualarda bulunan üçü gazel biri musammat olmak üzere daha önce Firâkî’nin yayımlanmamış dört şiiri nüshalarıyla birlikte tanıtılacaktır. Ayrıca daha önce yayımlanmamış Pervâne Bey mecmûasından on dört, Mucmâ’u’n-nezâir’den ise bir gazele çalışmada yer verilecektir. Buna ilâve olarak sözü edilen şiirler üzerinden önceki şiirleriyle bağlantılar kurularak Firâkî’nin edebî şahsiyeti hakkında birtakım tespitler yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Firâkî, XVI. yüzyıl şairleri, Abdurrahman, Firâkî-i Vâiz, Germiyan.

Studies About Firaki of Kutahya and Thoughts On New Poems

Abstract

Firaki, whose real name is Abdurrahman Celebi, is one of the poets who frequently mentioned his name in his 16th century with his unique style and simple language. Firaki, whose name is frequently mentioned in the tezkires, is entitled to receive some seyhade, sons of sultan, in Kutahya. He used some of the ancient Anatolian Turkic words in his poems successfully. Firaki’s poems were recognized by very important poets in his period, and in this context Firaki succeeded in obtaining a broad literature environment. Although the dîvân, the books of ottomants poetry, was not found after the works done until this time, the compilation of the poems in the magazines is very important in terms of literary history. The poems in the local libraries are published by some researchers. However, these publications have ignored overseas resources that are limited to domestic media. For this reason all of his poems have not been able to find. In this study, the works about Firaki will be mentioned briefly, then the works on Firaki will be mentioned and then the three poems which are not published previously will be introduced together with their original copies. At the same time fourteen poetry had given from Pervâne Bey’s magazine, called as Perane Bey mecmuası and one poetry had given from Mecmûâ’u’n-nezair that owner this magazine Edirneli Nazmi. In addition to this, the poems mentioned above will be established in connection with the previous poems and some determinations about the literary personality of Firaki will be made.

Key words: Firaki, 16th Century poetrys, Abdurrahman, Firaki-i Vaiz, Germiyan.

---

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,
mehmetaltinova@hotmail.com

Kütahyalı Firâkî Hakkında Bilinenler

Germiyan sahasının önemli şairlerinden biri olarak bilinen Firâkî, XVI. yüzyılda yaşamıştır. XVI. yüzyılda yaşamış Latîfî, Âşık Çelebi, Hasan Çelebi, Beyânî, Ahdî, Gelibolulu Mustafa Âlî, Taşköprüzâde ile XVII. yüzyıl tezkire sahiplerinden Riyâzî ve Fâ'izî'nin eserlerinde Firâkî Çelebi'nin adı geçmektedir. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü* projesinde Mehmet Fatih Köksal tarafından yazılan Firâkî maddesinde şairin hayatına dair şu bilgilere yer verilir:

“Asıl adı Abdurrahman’dır. Acem diyarından gelip Kütahya’ya yerleşen bir ailenin çocuğu olarak Kütahya’da doğdu. Kanunî devri şairlerinden olup Zeyniye tarikatinden bir şeyhin oğludur. İyi bir eğitim gören Firâkî, medrese öğrenimini tamamlayacağı sırada babasının isteği üzerine feragat ederek memleketine döndü ve vaizliğe başladı. Bir aralık içki müptelası olduysa da sonradan tasavvufa yönelerek Abdülmümin Zaviyesi’nde çile çıkardı. Sultan Bayezid Kütahya’da şehzadeyken vaazını çok beğenmesi üzerine ona caize verdi. Ölüm tarihi hususunda kaynaklar ihtilâflıdır: 980/1572/73; 983/1575/76, 988/1580/81, 990/1582/83 ve 993/1585 olarak beş farklı tarih gösterilmektedir.” (Köksal 2013).²

Beyânî’ye göre vaaz ve öğüt yolunu seçen Firâkî, dindar bir kişidir. Şehzade Bayezid, Kütahya’dayken onun vaazını pek çok kez dinlemiştir. Bunun üzerine Firâkî, pek çok kez şehzadeden caize almıştır (Kutluk 1997: 64)³. Bunun yanı sıra “Evliya Çelebi, Firâkî’nin amcasının oğlu olduğunu ve İstanbul’a göç ettiklerinde evlerini Firâkî’ye bıraktıklarını söylemektedir. Her iki sanatçının da Çelebi olması bu düşünceyi doğrular niteliklerden biridir. (...) Firâkî, dinî ilimler tahsil etmiş bir aileden geldiği ve medrese tahsilini Kütahya’da tamamladığı için Firâkî-i Vâiz olarak tanınmıştır.” (Güler 2016: 87) Firâkî’nin, Bursalı Lâmiî Çelebi’nin musahibi olduğu da hakkında bilinenler arasındadır.⁴

Eserleri arasında Hüseyin Vâiz-i Kâşîfi’nin siyasetnâme özelliği taşıyan Farsça eserinin Türkçe tercümesi olan *Terceme-i Ahlâk-ı Muhsinî*, birtakım dinî soruları sorup cevaplama tekniğini kullanarak telif ettiği *Kırk Sûâl* adlı eseri ile *Hüsrev ü Şîrîn* mesnevîsi vardır. Bununla birlikte Yavuz Sultan Selim ve Kanûnî Sultan Süleyman’ın gazalarını konu edinen, Selîm-nâme ve Süleyman-nâme türünden sayılabilecek beş bin beyitten oluşan *Sa’âdet-nâme* adlı manzum tarih kitabı da bulunmaktadır. Amcası Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*’de Firâkî’nin dîvânının haricinde kırk üç telif eserinin bulunduğunu, dört dili de fasih ve etkili olarak kullanabildiğini söylemektedir (Dağlı vd. 2005: 18). Firâkî, gerek *Sa’âdet-nâme* gibi manzum gerekse *Kırk Su’al* gibi mensur eserler kaleme alarak hünerini göstermiştir. Şu ana

² Köksal bu maddeyi 2013 yılında kaleme almıştır ama Kadir Güler’in 2010 yılında yayımlanan kitabını ve makalesini görmemiştir.

³ Kütahya kasabasıdır. Va’z ve öğüt yolunu seçmiş, dindar bir kişidir. Şehzâde Sultan Bâyezid Kütahya’da iken onun va’zinde birçok kez hazır bulunmuştu. Bunu fırsat bilen Firâkî, ayağa kalkıp yüksek sesle şehzâdeye dua ederek sayısız câize almıştır Kutluk 1997: 64.

⁴ Hayatı hakkında ayrıca bilgi için bkz. Güler 2004: 53; Güler 2010: 232-260; Güler 2017: 92-97.

kadar yapılan araştırmalar neticesinde şairin manzum eserleri ön plandadır.⁵ Evliya Çelebi'nin belirttiği kırk üç eser araştırmacılar tarafından ortaya çıkarıldığında Firâkî'nin edebî yönü hakkında yeni şeyler söylememize olanak sağlayacaktır.

Mecmualarda Firâkî'ye ait tespit edilen bir kaside ve pek çok gazel bulunmasına rağmen dîvânı henüz bulunamamıştır. şairin eserlerine bakıldığında şiir konusunda son derece yetkin, edebiyat konularına vâkıf olduğu görölmektedir. Bu durum Evliya Çelebi'nin *Seyehatnâme* adlı eserinde geçen şairin dîvânı olduğu bilgisini doğrular niteliktedir. Gazel, murabba, muhammes, matla gibi çeşitli nazım şekilleriyle şiirler kaleme alan Firâkî, sade Türkçesi ile Anadolu'da yaşayan kan, kanı, şol, ana, ata gibi kelimeleri şiirlerine aktarmayı bilmiştir. Firâkî'nin şiirlerinde tespit ettiğimiz arkaik kelimelerden hareketle şairin Arapça ve Farsça'nın etkisinde fazla kalmayıp Türkçe anlaşılır şiirler yazdığını söylemek mümkündür.

Hakkında Yapılan Çalışmalar

Kadir Güler'in makalesinden öğrendiğimize göre (Güler 2010b) Kütahyalı Firâkî üzerine ilk çalışmaları Kütahya'nın entelektüel simalarından arşivci ve kütüphaneci Mustafa Hakkı Yeşil yapmıştır. Yeşil, İstanbul'daki kütüphanelerde görevli olduğu zamanlarda Firâkî'ye ait şiirleri çeşitli mecmualardan derleyerek bir cönkte toplamıştır. Bu şiirler daha sonra Güler tarafından yayımlanmıştır.⁶

Hamza Güner, Kütahya'nın şairlerini anlattığı eserinde Firâkî Abdurrahman Çelebi'ye de yer vermiştir. Güner, sözü edilen eserinde Firâkî Çelebi'ye ait *Ahlâk-ı Muhsîn ile Kırk Suâl* adlı kitaplarından kısaca bahseder (Güner 1967: 143-144).

Ersen Ersoy, *XVI. Yüzyıl Kaynaklarına Göre Kütahyalı şairler ve Kütahya'da Edebî Muhît* adlı yüksek lisans tezinde Firâkî hakkında birtakım bilgilere ve Latîfi ile Âşık Çelebi'nin tezkirelerinde geçen şiirlere yer vermiştir (Ersoy 2003).

Firâkî'nin eserlerinin bir kısmı Kadir Güler danışmanlığında yapılan tezlerde yeni harflere aktarılıp incelenmiştir. Bu çalışmalar içerisinde *Kırk Suâl*, Yücel Önen tarafından çalışılmış (Önen 2009); aynı zamanda kendisine ait bir diğer eser *Terceme-i Ahlâk-ı Muhsinî*, Mehmet Avçin tarafından yeni harflere aktarılmış ve incelenmiştir (Avçin 2011). Halit Çelik tarafından yüksek lisans tezi olarak hazırlanan *Sa'âdetnâme* adlı manzum tarih kitabı çeviri yazı şeklinde çalışılmıştır (Çelik 2011). Çalışma şaban Er tarafından yayımlanmıştır (Er 2013). şaban Er aynı zamanda Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi'nde bulunan Firâkî'ye ait *Sûret-nâme* adlı birkaç varaklık risalesini de sözü edilen çalışmasında yer vermiştir.

⁵ Taramalarımıza göre Firâkî'nin bulunan tek mensur eseri *Kırk Su'al*'dir. Eser hakkındaki bilgi ve yapılan çalışma makale içerisinde geçmektedir.

⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. Güler, 2010b: 1037-1066.

Bunun dışında Firâkî üzerine yapılan çalışmalar çeşitli dergilerde yayımlanmıştır. Bunlar arasında dikkate değer olanlardan biri Halil Ersoylu'nun Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten'de 1995'te yayımladığı "Kaside-i Kalem" adlı makaledir. Ersoylu, sözü edilen makalede Firâkî hakkında kısaca bilgi vermiş, klâsik edebiyatta kalemle ilgili yazılan şiirlerden bahsedip Firâkî'ye ait 35 beyitlik bir kasideyi tanıtmıştır. Ardından kasidede geçen kelimelerin sözlük anlamlarını verip kasidenin nüshasını çalışmasına eklemiştir (Ersoylu 1995). Bu makalenin yayımlanmasının ardından Mehmet Kalpaklı, Ersoylu'nun makalesindeki okuma hatalarını tespit ederek metin üzerine eleştirel bir okuma gerçekleştirmiştir (Kalpaklı 1997).

Mehmet Fatih Köksal tarafından *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü* projesinde şairin biyografisi işlenmiştir (Köksal 2013). Merve Mutlu, Süleymaniye Kütüphanesi Nuri Arlasez koleksiyonunda bulunan bir mecmua içerisinde tekrar eden bir şiirle birlikte Firâkî'ye ait yedi şiir tespit etmiş ve sözü edilen şiirler bilim dünyasına tanıtılmıştır (Mutlu 2014).

Tespit edildiği kadarıyla mezkûr şair hakkındaki son çalışma Asuman Bayram tarafından yapılmıştır. Bayram, çalışmasında tek nüshası Macar Bilimler Akademisinde bulunan Firâkî'ye ait *Hüsrev ü Şîrin* mesnevîsini çeviri yazı şeklinde Kültür Bakanlığı e-kitap projesi kapsamında yayımlamıştır (Bayram 2017a). Bayram, ayrıca Firâkî'nin sözü edilen mesnevîsinin bağlamalı dizin ve işlevsel sözlüğünü doktora tezi olarak hazırlamıştır (Bayram 2017b). Kütahyalı Firâkî'nin yayımlanan şiirlerinin bağlamalı dizin ve işlevsel sözlüğü tarafımızdan hazırlanmaktadır.

Araştırmalara göre, Firâkî'nin şiirleri Âhî, Hasbî, Karârî, Me'âlî, Muhibbî, Rahmî, Sa'dî, Şâhî, Selimî tarafından tanzir edilmiştir (Gıynaş 2017: 15). Firâkî ise Ahmed Paşa (3), Enverî (1), Hayretî (1), Kemal Paşa-zâde (2), Kıvâmî (1), Mesihî, Necâtî (1), Nizâmî (1), Usûlî (1), Ulvî (1), Zâtî (1) ve Cem Sultan'a (1) nazireler yazmıştır.⁷ Firâkî'nin *Pervane Bey* mecmuasında üç, *Mecma'u'n-Nezâ'ir*'de ise iki gazeli bulunmaktadır (Köksal 2017)⁸. Bu bilgilerden hareketle mecmuaların şiirleri tespit etmedeki önemi çok açık bir şekilde anlaşılmaktadır. Öte yandan Firâkî'nin şiirlerini tanzir eden şairlere bakıldığında dönemin önemli şairleri olduğu görülür. Bu da onun şiirdeki maharetini gösteren önemli bir delil niteliğindedir.

Yeni Şiirlerin Tanıtılması

Çalışmada yer verilen gazellerden biri *Paris National Bibliothègue* Turk 302 numarada kayıtlı mecmuada yer almaktadır. Mecmuanın içerisinde Revânî, Muhibbî, Zâtî, Âhî, Necâtî gibi pek çok şairin şiirleriyle birlikte Firâkî'ye ait beş beyitlik gazel de bulunmaktadır. Firâkî'nin şiiri mecmuanın 226'ncı varagında olup bu varakta şiirle birlikte çizilmiş bir vazo resmi de yer alır.

⁷ Firâkî Çelebi'nin *Pervane Bey* mecmûası içinde yer alan şiirlerine çalışma içerisinde yer verilmiştir.

⁸ *Mecmûa'u'n-Nezâ'ir*'de ise Firâkî Çelebi'nin nazire yazmış olduğu şiirler bulunmaktadır. Sözü edilen şiirlerden birinde –uñ (2689) redifi bulunurken diğerinin redifi olmayıp kafiyesi –ân (3423)'dir. Bunlardan –uñ redifli gazeli Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü projesinin Firâkî maddesinde geçtiği için burada tekrar almaya gerek duymadık.

Firâkî'ye ait bir başka şiir de *Paris National Bibliothègue* Turk 288 numarada kayıtlı mecmuada yer almaktadır. İçerisinde Muhibbi, Ulvî, Bâkî gibi usta şairlerin şiirlerinin de yer aldığı mecmuada Firâkî'ye ait beş bentlik bir mütekerrir murabba bulunmaktadır.

Çalışmada yer verdiğimiz üçüncü bir şiir de gazel nazım şekliyle kaleme alınmıştır. Beş beyitten oluşan bu gazelin nüshası İstanbul Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi'nde Tercüman Gazetesi Kütüphanesi arşivi Y-110 arşiv numarasıyla kayıtlıdır. XIX. yüzyıla ait olduğunu tahmin ettiğimiz *Mecmû'a-i Eş'âr*⁹ isimli bu eserin içerisinde XVI. yüzyıl şairlerinden Bâkî, Fuzûlî Nâbî, Hüdâyî, Râgıb Paşa, Nâdirî, Rahmî, Ahmed Paşa gibi çok ünlü şairlerin yanında ismi çok duyulmamış şairlerin şiirleri de bulunmaktadır.

Firâkî'ye ait bir başka gazel Süleymaniye Kütüphanesi, Ali Nihat Tarlan koleksiyonunda 59/1 arşiv numarasına kayıtlıdır.

Süleymaniye Kütüphanesindeki taramalar sonucunda şaire ait bir terci-i bende rastlanıldı. Nuruosmaniye koleksiyonu 04959-004 arşiv numarasına kayıtlı bu mecmuanın sayfa kenarında bulunan bu terci-i bend müstensihin hatası sonucu terki-i bend olarak başlık yazıldığı ve doğal olarak kütüphane kayıtlarına da bu şekilde geçtiği fark edildi. Bu şiirin daha önce araştırmacılar tarafından yayımlanıp yayımlanmadığını araştırırken Kadir Güler'in sözü edilen makalesinde (Güler 2010b) yayımlandığı görüldü. Tarafımızdan tespit edilen terci-i bend ile Kadir Güler'in şahsî kütüphanesinde bulunan, Mustafa Hakkı Yeşil'in İstanbul'daki kütüphanelerde görevli olduğu yıllarda mecmualardan derlediği şiirleri ihtiva eden cönkteki terci-i bend arasında bazı nüsha farkları olmasına karşın yayımlamaya gerek duyulmadı. Sadece Güler'in sözü edilen cönkteki bir kelimenin silik çıkmasından dolayı okunamayan dizeyi tarafımızdan tespit edilen nüshadan tamamlamayı uygun gördük.¹⁰

Bu şiirlerin dışında *Pervâne Bey mecmûasında* yer alan on dört şiir ile *Mecmûa'u'n-nezâir*'de yer alan bir gazele çalışmada yer verilmiştir. *Mecmûa'u'n-nezâir*'de yer alan diğer gazel *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*'nün Firâkî maddesinde Firâkî'nin şiirlerine örnek olarak verildiğinden burada tekrar yer vermeyi uygun görmedik.

Yurt dışındaki kütüphanelerin katalogları tarandığında Firâkî'ye ait şiirlerin daha fazla olduğu görülmektedir.¹¹ Bu eserlere ulaşıldığında sayısı daha da artacak olan Firâkî'ye ait şiirlerin şimdilik tespit ettiğimiz ve ulaşabildiğimiz şiirleri aşağıdaki şekildedir:

⁹ Sözüne edilen mecmûanın içerisinde XIX. yüzyılda yaşamış Kıbrıs şairlerinden Hilmî'nin de şiirleri yer almaktadır. Mecmûanın XIX. yüzyıla ait olabileceği söylenebilir.

¹⁰ Sözü edilen dize şu şekildedir;

Âlem-i kesrete zinhâr mukayyed olma

Gör ne hoş vahdet imiş mülk-i firâk-ı ıtlak bkz. Ek: 6.

¹¹ Yazma eserlerin genel ağının taranması sonucunda Firâkî'ye ait şiirlerin bilhassa Ankara Milli Kütüphanede bulunan mecmualarda olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanında Mısır Milli Kütüphanesi Türkçe El Yazmaları, Fransa Milli Kütüphanesi Türkçe El Yazmaları, Berlin Kütüphanesi, Avusturya Dükalık Kütüphanesi Gotha

Gazel I¹²

Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün

Firâkî Çelebî Fermâyed

Lebüñ şevkına kanı şol yaşum kan itdügüm demler
Cihâmı ser-te-ser la'î-i bedehşân itdügüm demler

Yakarı sînemi şol kanlu kanlu otağalarla
Kızıl güller açılmış yer pür gülistân itdügüm demler

Niçün 'ahdüñe tırmazsın meger kim geçdü¹³ yâduñdan
Behey zâlim senüñle 'ahd u peymân itdügüm demler

Yeñi yakası yok tonlar giyerdi eski 'aşıklar
Senüñ 'ışkuñda ben çäk-i girîbân itdügüm demler

Dağı bilmezdi 'âlem neydügin feryâd u figâni
Firâkî ney gibi feryâd [u] efgân itdügüm demler

Li-muħarrir el-Ḥalîlül'ı Ḥalîl

Gazel II¹⁴

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün

Firâkî

Döstüm el bağlayup dîvâna geldüm yüz sürüp
Bende-i bî-çâreyem fermâna geldüm yüz sürüp

Sevdi gönüm görelî devletlü sultânüm seni
'Aşık-ı dil-ħasteñem dermâna geldüm yüz sürüp

Gice gündüz inledüm diñmez figânüm bir nefes
Hecr elünden dâd için sultâna geldüm yüz sürüp

Bülbül-i güyâ menem gülzâr-ı ħüsnüñde senüñ
Gül yüzün karşına efgâna geldüm yüz sürüp

Yok dime billâh luḫfuñdan Firâkî bendeñe
Almağa bir büseñi biñ câne geldim yüz sürüp

Koleksiyonu Türkçe El Yazmaları bölümü, İsviçre Zürih Boşnak Enstitüsü Türkçe El Yazmaları bölümünde Firâkî'ye ait şiirlerin yer aldığı eserler bulunmaktaysa da bunlara maalesef ulaşamadık. Buradaki şiirlere ulaşmak için sözü edilen kütüphanelerle görüşmekteyiz.

¹² Bkz. Ek 1.

¹³ Metinde geydi şeklindedir.

¹⁴ Bkz. Ek 3

Gazel III¹⁵

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün

Firākī Fermāyed

Taşdı gönülüm āh kim 'ummān-ı bī-hemtā gibi
Aşdı başumdan gözüm yaşı deñiz deryā gibi

Yakdı yandırdı beni sevdā-yı hāl-i hadd-i yār
Lālenüñ tağlarda bağrın tağlayan sevdā gibi

Dil meger tōlāb-ı gāmdır kim dükenmez nālesi
Yā giriftār-ı kafesdir¹⁶ bülbül-i güyā gibi

Ben yetīme bilmezem yā Rab ne dermān ola kim
Derd anası atası oldum Ebu'd-Derdā¹⁷ gibi

Ey Firākī bir gözi hūnī nigārum var benim
Günde biñ bir 'aşıkñ kanın içer dünyā gibi

Gazel IV

Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün/ Fe'ülün

Naẓīre-i Firākī -i Vā'iz

Çerāguñ hadd-i yāra nisbeti var
'Aceb şevki 'aceb germiyyeti var

Okundı mūm ile pervāneler hep
Meger şem'ün gice cem'ıyyeti var

Diler dil yokluğ ile vasl-i yarı
Faķır ammā Hicāz'a niyyeti var

Ne turursın yitiş dil-dāra ey dil
Ki 'ömr-i nāzenīnün sür'ati var

Firākī tabl-i sīneñ dest-i rıhlet
Dögiser bir gün ammā nevbeti var (Gınaş 2017: 646)

Gazel V

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün

Naẓīre-i Firākī -i Vā'iz

Şubh dem gül-zāra gel nūr-i cemal-i yarı gör
Çihre-i gülden tecelli eyleyen dīdārı gör

Dil uzadup bülbül-i pür-zāra söyler gönçeler
Hār ü hasdan nāle vü feryādı kes gül-zārı gör

Şüret-i ādemde ma'nā gösteren mir'āta bak
Gör neler seyr itdürür āyīne-i ruhsārı gör

¹⁵ Bkz. Ek 4 ve Ek 5.

¹⁶ Metinde kafaş biçiminde yazılmıştır.

¹⁷ Ebu'd-Derda, Kur'an muallimliği ve Dımaşk kadılığı yapan sahabilerden biridir. Beyitteki bağlamda Ebu'd-Derda'nın kadı oluşuna işaret vardır.

Eyleme her hāk-i pāy olan gedaya kem nazar
Zerreye pertev şalan ol mihr-i pūr-envārı gör

Keşf-i rāz itmek murāduñsa dehān-i yardan
Vākıf-i sırr ol Firākī mahzen-i esrārı gör (Gıynaş 2017: 1031)

Gazel VI

Mef'ûlü/Fa'ilâtün /Mef'ûlü / Fa'ilâtün

Naẓire-i Firākī -i Vā'iz

Çaddūñ nihāl-i cāndur bāğ-i cinānda bitmez
Dil gülşeninde diksem tañ mı yabānda bitmez

Zülfüñ mişali sünbül Rūm içre koptmaz ey gül
Hālūñ gibi karanfül Hindūstān'da bitmez

Başumdan odlu dāğlar göz oldı kanlar ağlar
Bir gülmedük başum var oñmaz cihanda bitmez

Cismümde 'aqs-i haţtuñ bir sebzezāra beñzer
Sebze egerçi rüy-i āb-i revānda bitmez

Bostāncıbaşı oğlın sevdüm diyü Firākī
Hey cāna başa kıyma cān bostanda bitmez (Gıynaş 2017: 1210)

Gazel VII

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/Fâ'ilün

Naẓire-i Firākī -i Vā'iz

Var mıdur bir dīde kim derdüñle ol giryān degül
Çanı bir dil tāb-i hüsnüñ şevkile sūzān degül

'Āşıka cān terkin urmaç emr-i āsāndur velī
Ayrı düşmek sevgülü cānāndan āsān degül

Çaşd-i kurbān itse gamzeñ hançeri kaçşābvār
'İd-i hüsnüñ görmeğe kimdür bugün kurbān degül

Hū idindi bī-güneh 'uşşāk göñlin yıkmağa
Nice diyem k'ol melek yüzlü insān degül

Çondı sultān-i hayālūñ çün Firākī göñline
Devletüñde dimezem şāhā ki ābādān degül (Gıynaş 2017: 1722-1723)

Gazel VIII

Mefâ'ilün/Mefâ'ilün/Fe'ûlün

Naẓire-i Firākī -i Vā'iz

Gel e bir dem kadem baş bezme sākī
Degüldür çün bu demler bize bākī

'Ömr peymānesi tılmazdan evvel
Tolu şun içelüm cām-i revākı

Haţtuñ bir gün cemālūñ şafhasında
Yazar el- 'ömrü fānī haţţ bākī

Geçer devr-i hasenüñ tañ mı ey mäh
Budur devr-i zamānuñ ittifākı

Harış olma Firākī her vişāle
Ki vardur her vişālün bir firākı (Gıynaş 2017: 2650)

Gazel IX

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/Fâ'ilün

Naẓire-i Firākī

Şöyle sevdüm ey perī-peyker seni cānum gibi
İsterem sīnemde pinhān idem imānum gibi

Ḳūyuña vardukça 'izzetlerle istikbāl idüp
İtlerün karşı çıkarlar baña yārānum gibi

Gögsün açsañ germ olup meclisde ey gül gönçesi
Çāk çāk olmaz yağa qalmaz girībānum gibi

Būsuñ almış āh kim bezm-i maḥabbetde ḥasūd
Sāğaruñ ḥod oldı bağı çeşm-i giryānum gibi

Ey Firākī gözlerüm yaşımı seyl-āb eyleyen
Ġayrlarla şalınan serv-i ḥırāmānum gibi (Gıynaş 2017: 2686)

Gazel X

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/Fâ'ilün

Naẓire-i Firākī

Ḳaşr-i 'aşruñ çār erkānın ne deñlü tavra tüt
Dār-i dünyānuñ çü bünyān-ı ke-beyti'l- 'ankebüt

Çık bu zulmetden ḥayāt-i cāvidānī kıl taleb
Her zamān olmaz çü ḥalvetgāh-i Yūnus baṭn-i ḥūt

Lāle-veş od üzredür billāhi bāğ u rāğda
Seyr-i şahrā-yi fenādan şu gibi gönün şovut

Şerbet-i cām-i eceldür 'ādem āḥir ğidā
Şehlere her vaqt olur şanma kebüter-beççe küt

Ey Firākī ne gedā kalur bu menzilde ne şāh
Kimse bākī qalmaz illā kim o Ḥayy-i lā-yemüt (Gıynaş 2017: 432)

Gazel XI

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/Fâ'ilün

Ve lehu kezā

Gün gibi hercāyīlerden şubḥ-dem gönün şovut
Menzülünde her meh-i nā-mihr aḥşamladı tüt

Şaç saḳal ağardı kıl ışk-i mecāzīden güzer
Göz göre bir penbezāra urma hey dīvāne ot

Her za 'if ü zāra alçak bakma nā-çiz iken
Perde-i ğār-i Muḥammed oldı tar-i 'ankebüt

Sākī-i devrān ecel cāmın şunar çün kim saña
Yüz çevürme göz yumup ey dil ne zehr olursa yut

Haylī bīhūde kelām itdüñ Firākī vaqtidür
Tut dilüñ şimden gerü ur ağzuña mühr-i süküt (Gıynaş 2017: 432-433)

Gazel XII

Fe'ilâtün/ Fe'ilâtün/ Fe'ilâtün/Fe'ilün
Naẓīre-i Firākī -i Vā'iz Kütahiyevī
Virđi fetvā haṭ-i müşgīnün ile noḡta-i hāl
Ki ḡarāmī gözüñe hūb-ı muhib ola ḡelāl

Meh ü ḡurşīd düşüp yüz sürer ey şāh-i cemāl
Ḳanda kim na'l-i semendün görīñe şekl-i hilāl

Gül 'izāruñla nice ola ber-ā-ber kim aña
Meh virür reng ü mehe mihr-i ruḡuñ nūr-i cemāl

Leblerün yādına ş'ol nesne ki cān itdi revān
Tā ebed ḡāk-i mezārından aḡar āb-i zülāl

Rūḡ taşvīr ide naḡḡaş eger ey büt-i Çīn
Şūretün naḡşına baḡlarsa zamīrinde ḡayāl

Nüş-i meyde eger olmazsa feraḡ-baḡş lebün
Dil-i ḡam-gīn idimez bāde ile def'-i melāl

Daḡı şem'ine Firākī gibi pervāne olup
Tāyir-i sidre-nişīn yaḡsa 'aceb mi per ü bal (Gıynaş 2017: 1700-1701)

Gazel XIII

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/Fâ'ilün
Naẓīre-i Firākī
Kūy-i dil-berden ıraḡam 'andelībem kim hemān
Gülsitānından cüdā düşmiş fiḡān eyler fiḡān

Dīne ḡaşdı var ruḡuñ devrinde ş'ol bir kāfirün
El-emān ol fitne-i devr-i ḡamerden el-emān

Hāvce-i 'ālemdür ağzuñ kim sirişkümden benüm
Gönderür her dem 'adem şehrine yüz biñ kārbān

Ḳāfir itmez itdüğüñ hey nā-müselmānum benüm
Ḳālūme raḡm itmedün raḡm itdi ḡāfir müslümān

Merd iseñ nā-merd dünyāya zebün olma zebün
Ey Firākī sen er oḡlın ne 'avretdür cihān (Gıynaş 2017: 1985)

Gazel XIV

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/Fâ'ilün

Nev'-i ahar der- baħr-i mezbür Ez-ân-i Firâķi Vâ'iz-Kütahiyeli

Ĥâl-i cebheñ şâh-bâz ebrûlaruñdur bâl aña

Murg-i dil şayd olsa tañ mı ey hümâ fi'l-hâl aña

Toprağum çâk ka'be-i küyından alınmasa ger

Cân atup itmezdi dil bu resme isti'câl aña

Ş'ol gedâdur kim nişâb-ı 'ışkdan alan naşîb

Salţanat gavgâ vü gamdur devlet ü iķbâl aña

Ben öürsem hâlümü arz eylesün tâ haşre dek

Sebze-i kabrüm zebân-ı hâl ile her sal aña

Tekye-i 'âlemde bir dervîş olaydı ger raķîb

Ey Firâķi ben hele dirdüm toñuz abdâl aña (Gıynaş 2017: 248-249)

Gazel XV

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/Fâ'ilün

Nev'-i ahar der- baħr-i mezbür Ez-ân-i Firâķi Vâ'iz-Kütahiyeli

Güş iden güftâr-i yârı kân-i gevherden geçer

Nüş iden lâ'l-i niğâr-ı âb-ı Kevşer'den geçer

Bir gümüş mengüşlü şarkî sipâhi dil-berin

Sevse ger şâh-i cihân tâc-i mücevherden geçer

Degmesün müjgânlarum ruhsâr-i yâra göz göre

Zahm irer hâr-i siyeh gül-berg-i ahmerden geçer

Nâvek-i ahum dil-i dil-dâra te'sîr itmedi

Gerçi çerĤ oķı gibi pûlâd ü mermerden geçer

Ĥalka-i zencîr-i haşretde Firâķi mübtelâ

Ş'ol kadar zâr ü nizâr oldı ki çenberden geçer (Gıynaş 2017: 917)

Gazel XVI

Mef'ûlü/ Fâ'ilâtü/ Mefâîlü/Fâ'ilün

Nev'-i diğer der-baħr-i mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'îlü fâ'ilün Ez-ân-i Firâķi Vâ'iz-Kütahiyeli

Ey şâĤ-i şîve gönçesi Bursa dil-âveri

Ref' it niķâbı gül gibi âfet gel e beri

Gelmezsın küsdi dime ki barışınca yâr¹⁸

Olmazsa öp elin ayağın öp al a beri

Tihū-yi dil şikârına çeşmüñ havâle kıl

Şâhînlerün bu cânibe yâ hū şalâ berî

Ĥol toplamak günâhsa kul boynına eger

Boynuma şalınan günâhın efendi tola beri

Seyr eyle şehr-i Bursa'yı ağla sürürle

Küy-i visâl-i yârı Firâķi şula beri (Gıynaş 2017: 2891-2892)

¹⁸ Vezin kusurlu.

Gazel XVII

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/Fâ'ilün

Naẓire-i Firākî

Dâğ dâğ üstine yaqsun âteş-i hasret baña
Şah-ı 'ışkam kim beneklü yaraşur hil'at baña

Ben kare günlü helāk olsam 'aceb mi guşşadan
Gün yüzün göstermez oldu ol kamer-ţal'at baña

Pâyına düşdüm gezerken el şunup rahm itmedi
Geçdi 'ömrüm âh kim el virmedi devlet baña

La'l-i yârı dem-be-dem yâd itdügümce ağılaram
Geydürür kanlu yaşumdan la'l-gün hil'at baña

Ey Firākî bulduğum sözi ögütsem tañ degül
Bir degirmendür bu 'âlem degdi çün nevbet baña (Gıynaş 2017: 159-160)

Gazel XVIII

Fe'ilâtün/ Fe'ilâtün/ Fe'ilâtün/ Fe'ilün

Naẓire-i Firākî

Ey gönül bülbülüsün bir gül-i nâzük-bedenüñ
Yiridür hâr-ı cefâ üzre kılsañ vaţanuñ

Ne revâ ben ayaguñ öpimezin bād-ı şabâ
Gire koynına seher sen gül-i nâzük-bedenün

N'ola kan ağılar isem hüzn ile Ya'küb-mişal
Yağdı mihrî beni sen Yüşüf-ı gül- pîrehenüñ

Hüblar nâz ile şüfi bize kendüleri
Sevdürürler güç ile ne şuçı vardur sevenüñ

Ger Firākî kimün âluftesidür dirler ise
Cân u dilden senüñ ey şüh-ı sitem-kâr senüñ (Köksal 2017: 906)

Mütekerrir Murabba I¹⁹

Mef'ûlü/ Mefâ'ilü/Mefâ'ilü/Fe'ûlün

I

Dil şabr idemez sensüz eyâ cân öleyin mi
Cân tende karar itmedi bir ân öleyin mi
Göz göre behey âfet-i devrân öleyin mi
Sevdüm seni ey gözleri mestân öleyin mi

II

Ey gonca gülüm gülşenüm ey taze bahârum
Bağruma kara dağlar uran lâle vü zârum
Aldurdum elümden çü şabâ gibi kararum
Sevdüm seni ey gözleri mestân [öleyin mi]

¹⁹ Bkz. Ek 2

III

Dağlarda gezüp şu gibi şahrâda yürürken
Sultân olub[an] başuma tenhâca yürürken
Kul itdüñ efendi beni âzâde yürürken
Sevdüm seni ey gözleri mestân [öleyin mi]

IV

Ġurbetde kâlup terk-i vaţan mı edeyin ben
Âvâre başum kanda alayın gideyin ben
Hiç bilimezin n'eyleyeyin yâ n'ideyin ben
Sevdüm seni ey gözleri mestân [öleyin mi]

V

Dil gonce-lebi kan-ıla tolsun mı ne dirsın
Beñzüm şararup gül gibi solsun mı ne dirsın
Dir saña Firâkî seven ölsün mi ne dirsın
Sevdüm seni ey gözleri mestân öleyin mi

Firâkî'nin Yeni Şiirleri Üzerine Düşünceler

Birinci gazel hezec bahri ile Eski Türk edebiyatı döneminin klâsik hayalleri kullanılarak yazılmıştır. Şiirde daha önce de belirtildiği üzere Firâkî, Türkçe kelimelere çokça yer vermiştir. Kan, kanı, şol, don, etmek, durmak gibi Türkçe kelimelerin ağırlığı şiirde görülmektedir. Şairin tespit edilen diğer şiirlerine de bakıldığında bu ifadeleri kullandığını görmek mümkündür.

Firâkî, çeviri yazısı verilen ikinci gazelinde bahr-i remel vezinlerinden birini kullanmıştır. Klâsik Türk şiirinin genel imgesi olan âşığın sevgili karşısındaki âciz durumu şiirde tasvir edilmiştir. Şiire bakıldığında diğer yayımlanan şiirleri gibi oldukça sade olduğu görülmektedir. Bu sadelik onun yaşadığı yüzyılda çok görülmemesine rağmen merkezden uzak bir hayat yaşadığından Arapça ve Farsça unsurlardan ziyade Eski Anadolu Türkçesinin özelliklerini görmek mümkündür.

Tespit ettiğimiz üçüncü gazel şiirler içerisinde Firâkî'nin diğerlerinden daha fazla Arapça ve Farsça unsurlar kullandığı şiirlerden biridir. Şiirde kullandığı deniz derya, bagrın taglamak, anası atası olmak, yakdı yandırdı sözcüklerinin bir arada kullanılması şiire âhenk katmıştır.

Son olarak, yer verilen musammat ise bahr-i hezec ile yazılmıştır. Şairin bu şiirinde de tıpkı diğer şiirlerinde olduğu gibi Anadolu Türkçesinin özelliklerini görmek mümkündür. Firâkî, bu anlamda şiirini Arapça ve Farsça unsurlarla doldurmamış, Türkçeye ait bazı kelimelere de yer vererek, son derece açık ve akıcı üslup elde etmeyi başarmıştır. “n'eylemek”, “n'itmek” gibi örneklerini Eski Anadolu Türkçesi dönemi metinlerinde sıklıkla gördüğümüz geçişme olayının kelimelerde görülmesi ile “edeyin”, “öleyin” gibi birinci şahıs ekinin kullanımı bu dönemin özelliklerini yansıtmaktadır. Verilen dizelerden birinde yer alan olub[an] da Firâkî'nin bu dönemin Türkçesi ile yazmasından dolayı tercih

edildi.²⁰ Yer yer halk şiiri gibi sade dil ile Eski Anadolu Türkçesi dönemine ait kelimelere yer veren şairin bu yönüyle XVI. yüzyıl şairleri arasında ayrı bir yere sahip olduğunu söylemek mümkündür.

Gerek bu çalışmada gerekse diğer çalışmalardaki yer alan Firâkî'nin şiirlerine bakıldığında şair, oldukça sade şiirler kaleme almıştır. Firâkî, fazla sayıda Türkçe kelime kullanmasına rağmen imale gibi aruz tasarruflarına çok gitmemiştir. Bu çalışmada yer verilen şiirlerin yalnızca beş mısrasında metin tamir yoluna başvuruldu. Bunlardan üçünün müstensihin hatası sonucu olduğu söylenebilir.

Pervane Bey mecmûasından alınan şiirlere bakıldığında da tercellî, dâr-ı dünya, iman, ışk-i mecâzî gibi tasavvufî terimleri sıklıkla kullandığını görülür. Bunun yanı sıra yeni tespit edilen şiirlerde Bursa ve Hicaz bölgeleri geçmektedir. Mecmûa sahipleri şiir başlıklarında şairin Kütahyalı ve vaiz oluşuna vurgu yapmıştır.

Şairin yayımlanan şiirlerine bakıldığında iki şehrin sıklıkla geçtiği görülür. Bunlar Bursa ve Kütahya'dır. Kütahya şairin Kütahyalı olmasından dolayı olduğunu söyleyebiliriz. Bursa şehri hem amcası Evliya Çelebi'yi hem de Firâkî'yi mest etmiştir. Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*'sinde Firâkî ise gazellerinde bu şehrin adını zikreder. Evliya Çelebi ve Firâkî Çelebi'nin Bursa'ya bakışının benzerini Tanpınar'ın nesir ve şiirinde rastlamak mümkündür.²¹

Şair, âhenk unsurlarını oluşturabilmek için tekrarlardan yararlanmışır. Örneğin on üçüncü gazeldeki el-eman ifadesi tekrarla oluşturulmuş bir âhenk unsurudur. Bunun dışında on üçüncü gazelin dördüncü beyitinde geçen “zeburn olma zebun” ifadesi de şiire âhenk katan ifadedir. Yine şairin pepeli gazel gibi âhenk unsurunun ön planda olduğu şiiri de vardır.²² Şairin *nûş iden* ve *gûş iden* ifadelerini bir mısradan alt alta vermesi de bunun sonucudur. Şairin mütekerrir murabba şeklini kullanmayı tercih etmesi de âhenk oluşturma isteğiyle bağdaştırılabilir.

Şairin şiirlerinde yer alan kafiye ve rediflere baktığımızda da bazı sonuçlar elde etmek mümkündür. Şairin genellikle tam kafiye kullandığını ve rediflerde ise var, değil, ana, -den geçer gibi tam bir redife sahip olan şiirler kaleme aldığı görülür.

XVI. yüzyıl şairlerinin çoğunlukla *Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün* vezni tercih ettiği görülür (Flemming 1994: 64). Her ne kadar dîvânı tespit edilemeyen şair için vezinlerin istatistiksel verilerini vermek uygun olmasa da Firâkî Çelebî de XVI. yüzyıl şairlerinin en çok tercih ettiği bu kalıbı şiirde sıklıkla kullanmıştır. Firâkî Çelebî'nin tespit edilen aruz kalıpları ve bu kalıpların kullanım sıklığı şu şekildedir.²³

²⁰ Eski Anadolu Türkçesi'nde kullanılan ekler ve ses olayları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Şahin 2011

²¹ bkz. Tanpınar 2011: 97-119; Tanpınar 2015: 52

²² Bu şiirler için bkz. Güler 2016: 87

²³ Bu çalışmada yararlandığımız kaynaklarda yer alan tüm şiirlerin aruzları dahil edilmiştir.

Tablo 1: Firâkî Çelebi'nin Yayımlanan Şiirlerindeki Vezin Kullanım Sıklığı

Satır No.	Vezin	Kullanım Sıklığı
1	Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün	26
2	Fe'ilâtün/ Fe'ilâtün/ Fe'ilâtün/ Fe'ilün	8
3	Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün	11
4	Mefâ'ilün/ Fe'ilâtün/Mefâ'ilün/ Fe'ilün	1
5	Mef'ülü/ Mefâ'ilü/ Mefâ'ilü/ Fe'ülün	4
6	Fe'ilâtün/ Mefâ'ilün/ Fe'ilün	3
7	Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün/ Fe'ülün	4
8	Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün	1
9	Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün/ Feilün	1
10	Mef'ülü/ Fâ'ilâtü/ Mefâ'ilü/ Fâ'ilün	2
11	Mef'ülü/ Fâ'ilâtün/ Mef'ülü/ Fâ'ilâtün	1

Tabloda da görüldüğü üzere Firâkî'nin bugüne kadar altmış iki şiiri gün yüzüne çıkarılmıştır. Bugüne kadar çıkarılan şiirlerde şairin on bir farklı aruz ölçüsüyle şiirler yazdığı tespit edilmiştir. Türk şairlerinin ortalama olarak on beş farklı aruz kalıbı ile şiir yazdığını düşündüğümüzde şairin dîvânı bulunduğu takdirde farklı aruz ölçüleriyle şiirler yazmış olduğunu göreceğimiz muhtemeldir.

Sonuç

XVI. yüzyıl şairlerinden Firâkî, kendi çağının nevi şahsına münhasır şairlerinden biridir. Evliya Çelebi'nin amcası olarak kayıtlara geçen şair, çoğu şair gibi âhenk unsurlarını son derece etkili kullanmıştır. Çalışmalar neticesinde ona ait eserler gün yüzüne çıkarıldıysa da dîvânına henüz rastlanılamamıştır. Şiir söyleme kabiliyetine bakıldığında onun şiir ve edebiyat bilgisine son derece vâkıf olduğu görülmektedir. Şiirleri bugüne değin mecmuaların arasında kalmış ve araştırmacıların mecmualar hakkındaki çalışmaları sonucunda gün yüzüne çıkmıştır.

Dîvânı tespit edilemeyen şairlerin sanatı hakkında birtakım değerlendirmelerde bulunabilmek için mecmualar son derece önemlidir. Firâkî'nin şiir ve sanat hayatı hakkında birtakım fikirleri söyleyebilmek için de mecmualardan faydalanılmıştır. Yurt içindeki kütüphanelerde bulunan Firâkî'ye ait şiirler, tespit edilip araştırmacılar tarafından yayımlanmıştır. Fakat genel olarak yurt dışındaki kaynaklar ihmal edilmiştir. Özellikle sosyal bilimler üzerine yapılacak olan çalışmalarda literatür taraması yaparken yurt dışı kaynaklarına da bakılması gerekmektedir. Bu sebeple çalışmada gerek yurt içindeki gerekse yurt dışındaki mecmualardan tespit edilen şiirlere yer verilmiştir. Böylece yurt içindeki

kaynakların yanı sıra yurt dışındaki kaynakların da araştırmacılar tarafından kullanılması gerektiğine dikkat çekilmiştir.

Bu çalışmada yurtiçi ve yurtdışında bulunan kütüphanelerdeki mecmûlardan Firâkî'ye ait üçü gazel biri mütekerrir murabba olmak üzere toplam dört şiir tespit edilmiştir. Bunlardan yurt dışındaki kütüphanelerden tespit edilen iki şiir bulunmaktadır. *Paris National Bibliotuge*'te bir gazel ve bir murabba, Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi'nde ise çeşitli mecmualardan ikisi gazel bir terci-i bend olmak üzere üç şiiri tespit edilmiştir. Tespit edilen bu üç şiirden birinin daha önce yayımlanmış olması dolayısıyla sadece müstensihin şiirin nazım şeklini yanlış yazdığına değinildi. Ayrıca daha önce yayımlanan şiirde nüshanın silik olmasından dolayı okunamayan beyit, tarafımızdan tespit edilen nüshadan okunup beytin tamamlanmasıyla yetinildi.

Ayrıca *Pervâne Bey mecmûasında* yer alan on dört şiir ile daha önce yayımlanmamış *Mecmûa'u'n-nezâir*'deki bir şiir çalışmaya dahil edildi. Firâkî'nin sanat anlayışını ortaya koymak için önemli olan ve tarafımızdan tespit edilen on dokuz şiir çeviriyazı biçiminde verildi. Bu şiirler hakkında genel bir değerlendirilme yapıldı.

Yurt dışındaki kaynakların bir kısmına ulaşamamakla birlikte bunları yazmalar genel ağında bulmak mümkündür. Dipnotta verilen ülkelerdeki ulaşamadığımız yazmalar konusunda uğraşımız devam etmekte olup buradaki yazmalar elde edildiği takdirde bir başka çalışmada konu edinmeyi amaçlamaktayız.

Tespit edilen şiirler günümüz harflerine aktarılarak bilim dünyasına tanıtılmıştır. Çalışmada şaire dair bilgi verilmesinin ardından şair hakkında bu zamana kadar yapılan çalışmalardan bahsedilmiştir. Taramalar sonucunda Firâkî'ye ait on beş çalışma tespit edilmiştir. Bu çalışmalar daha çok Firâkî'ye ait olan eserlerin latin harflerine aktarımı ile mecmualar arasında kalan şiirlerin yayımlarını kapsamaktadır. Firâkî'nin mecmualardaki şiirlerinin tespit edilip yayımlanması Firâkî hakkında başka çıkarımlar yapılmasına olanak sağlayacaktır.

Şiirler üzerine tespitler yapılarak şairin genel üslûbu hakkında değerlendirmelerde bulunuldu. Yeni şiirler üzerinden yapılan değerlendirmeler sonucunda Firâkî'nin yaşadığı yüzyıl olan XVI. yüzyıl içerisinde diğer şairlere kıyasla dilinin son derece sade, yer yer halk şiirine yakın söyleyişlere sahip olduğu ve bununla birlikte şiirlerinde Eski Anadolu Türkçesi dönemine ait pek çok kelimeyi barındırdığı tespit edildi. Firâkî, şiirinde bağrın dağlamak, kan etmek, deniz derya, şol, el bağlamak, taşmak gibi Türkçe ifadelere sıklıkla yer verdiği değinildi. Firâkî'nin Arapça ve Farsça etkisinden uzak, Türkçe ifadelere şiirinde sıklıkla yer vermesinin sebebi şairin İstanbul'dan uzak bir hayat yaşamasına bağlanabilir.

Abdurrahman Çelebi, şu ana kadar tespit edilen altmış iki şiirinde toplam on bir farklı aruz kalıbı kullanmıştır. Bunlardan yirmi altı tanesi aruzun *Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün* kalıbıdır. Bu

kalıp XVI. yüzyılın en çok tercih edilen kalıplarından birisidir. Her ne kadar dîvânı henüz bulunamasa da yayımlanan şiirlerinden hareketle Firâkî Abdurrahman Çelebi de bu tercihe uyduğu görülmüştür.

Diğer araştırmacıların ve tezkire sahiplerinin Firâkî'nin şiirlerinden örnek verdiği kısımlara bakıldığında şairin kaside, murabba, gazel, matla, müfred gibi çok farklı şekillerde şiir yazdığı görülür. Firâkî hakkında yapılan çalışmalara bakıldığında onun şiir yönünün çok kuvvetli olduğu görüşü söylenebildiği gibi şairin nesir yönünün de son derece iyi olduğu söylenebilir.

Firâkî hakkında yapılan çalışmalara bakıldığında gün yüzüne çıkan eserlerinin tamamı çeviri yazıya aktarıldığı görülür. Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*'sinde Firâkî Çelebi'nin kırk üç eseri olduğunu belirtmesi sebebiyle çevrilen eserlere bakıldığında bugüne kadar tespit edilenlerin aslında sınırlı sayıda olduğunu söylemek mümkündür. Araştırmacıların Türkiye ve dünyada bulunan kütüphanelerdeki yazma eserler üzerinde çalışmaları sonucunda Firâkî'nin başta dîvânı olmak üzere pek çok risale ve başka türden eserlerinin ortaya çıkaracağına inanmaktayız.

Kaynaklar

Avçin, Mehmet (2011) *Terceme-i Ahlâk-ı Muhsîni (1b-99a) İnceleme-Metin*, Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya.

Bayram, Asuman (2017a) *Firâkî Hüsrev ü Şîrîn*, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/55736.husrev-u-sirinpdf.pdf?Q> (E.T.: 22.07.2018)

Bayram, Asuman (2017b) *Firâkî'nin Hüsrev ü Şîrîn'i İnceleme- Metin- Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlük*, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Bibliothèque nationale de France, Département des manuscrits, Turc 288, yk. 5b.

Bibliothèque nationale de France, Département des manuscrits, Turc 302, yk. 22b.

Çelik, Halit (2011) *Se'âdetnâme İnceleme-Metin*, Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya.

Dağlı, Yücel vd. (2005) *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*, Cilt: 9, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Er, Şaban (2013) *Se'âdetnâme*, İstanbul: Kutup Yıldızı Yayınları.

Ersoy, Ersen (2003) *XVI. Yüzyıl Kaynaklarına Göre Kütahyalı Şairler ve Kütahya'da Edebî Muhît*, Dumlupınar Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya.

Ersoylu, Halil (1995) “*Kaside-i Kalem*”, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1992, 147-167.

Flemming, Barbara (1994) “*Notes On Arûz in Turkish Collections*”, Arabic Prosody And It's Applications in Muslim Poetry, Swedish Research Institute in Istanbul, Uppsala.

Gıynaş, Kâmil Ali (2017) *Pervâne Bey Mecmuası*, Kültür Turizm Bakanlığı yayınları, e-kitap, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/55832.pervane-bey-mecmuasi-pdf.pdf?Q> , (E.T.: 25. 07. 2018)

Güler, Kadir (2004) *Kütahya Yazıları*, Ankara: Bizim Büro Basımevi Yayınları.

Güler, Kadir (2010a) *Kütahya Şâirleri I*, Kütahya: Kütahya Valiliği Yayınları

Güler, Kadir (2010b) “*Kütahyalı Firâkî ve Bilinmeyen Şiirleri*”, Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic 5 (1), ss. 1037-1066.

Güler, Kadir (2016) *Kütahya'nın Sırları*, Kütahya: Ekspres Matbaası.

Güler, Kadir (2017) *Kütahya Şairleri*, Kütahya: Ekspres Matbaası.

Güner, Hamza (1967) *Başlangıcından Zamanımıza Kadar Kütahyalı Şairler*, Kütahya: Kütahya İl Basımevi.

Kalpaklı, Mehmet (1997) “*Bir Kasidenin Yayımı Dolayısıyla*”, Toplumsal Tarih Dergisi, Cilt: 8, Sayı: 47, 38.

Kocatürk, Vasfi Mahir (1963) *Dîvân Şiiri Antolojisi*, İstanbul: Edebiyat Yayınevi.

Köksal Mehmet Fatih (2013) “*Firâkî*”

<http://www.turkdebityat isimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=375> [Erişim Tarihi: 20. 07. 2018]

Köksal, Mehmet Fatih (2017) *Mecma'u'n Nezâir*, Kültür Turizm Bakanlığı yayınları, e-kitap, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/56057,mecmaun-nezair-edirneli-nazmi-pdf.pdf?0> [Erişim Tarihi: 25. 07. 2018]

Kutluk, İbrahim (1997) *Beyâni Mustafa Bin Carullah, Tezkiretü's - Şuarâ*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Mecmûa-i Eş'âr, Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi, Ali Nihat Tarlan Koleksiyonu, 59/1, yk. 22a-22b.

Memûa-i Eş'âr, Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi, Tercüman Gazetesi Kütüphanesi Koleksiyonu, Y-110, yk. 20a.

Mutlu, Merve (2014) “*Süleymaniye Kütüphanesi Nuri Arlasez Koleksiyonu 263 Numarada Mecmû'atü'l-Eş'âr Adıyla Kayıtlı Şiirler Mecmuası ve Firâkî'ye Ait Şiirler*”, *Türük Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 3, 112-122.

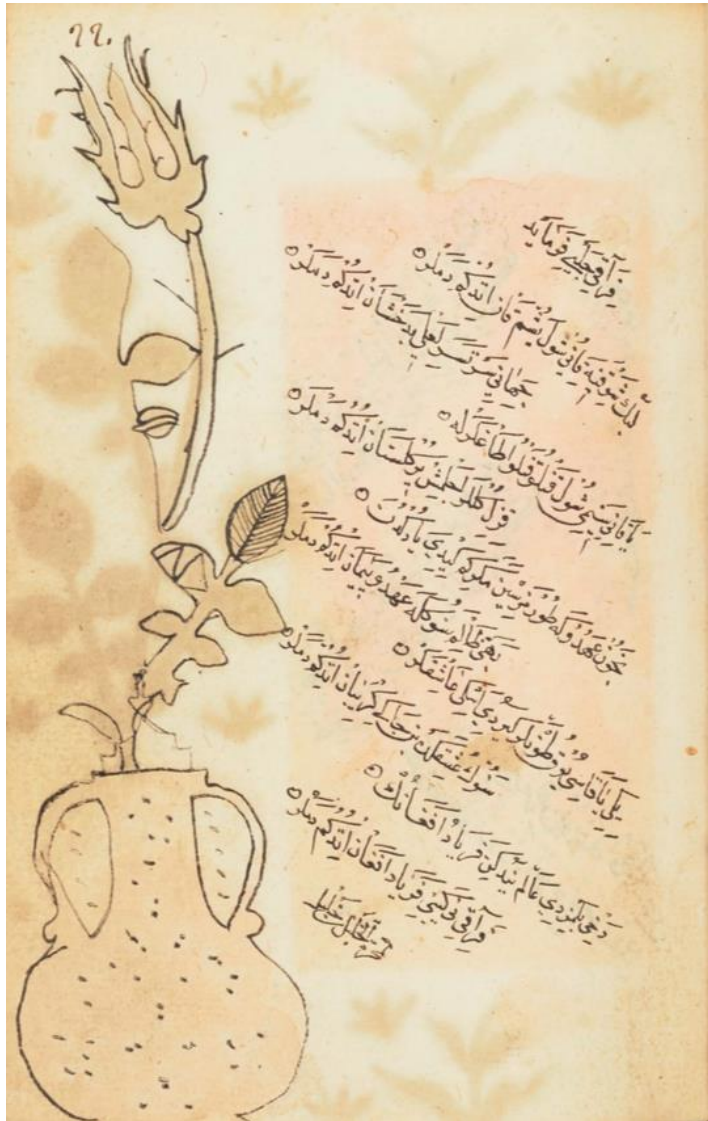
Önen, Yücel (2009) *Kırk Su'al İnceleme- Metin- Sözlük*, Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya. Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi, Nuruosmaniye Koleksiyonu, 04959-004 arşiv numaralı eser, yk. 373b.

Şahin, Hatice (2011) *Eski Anadolu Türkçesi*, Ankara: Akçağ Yayınları.

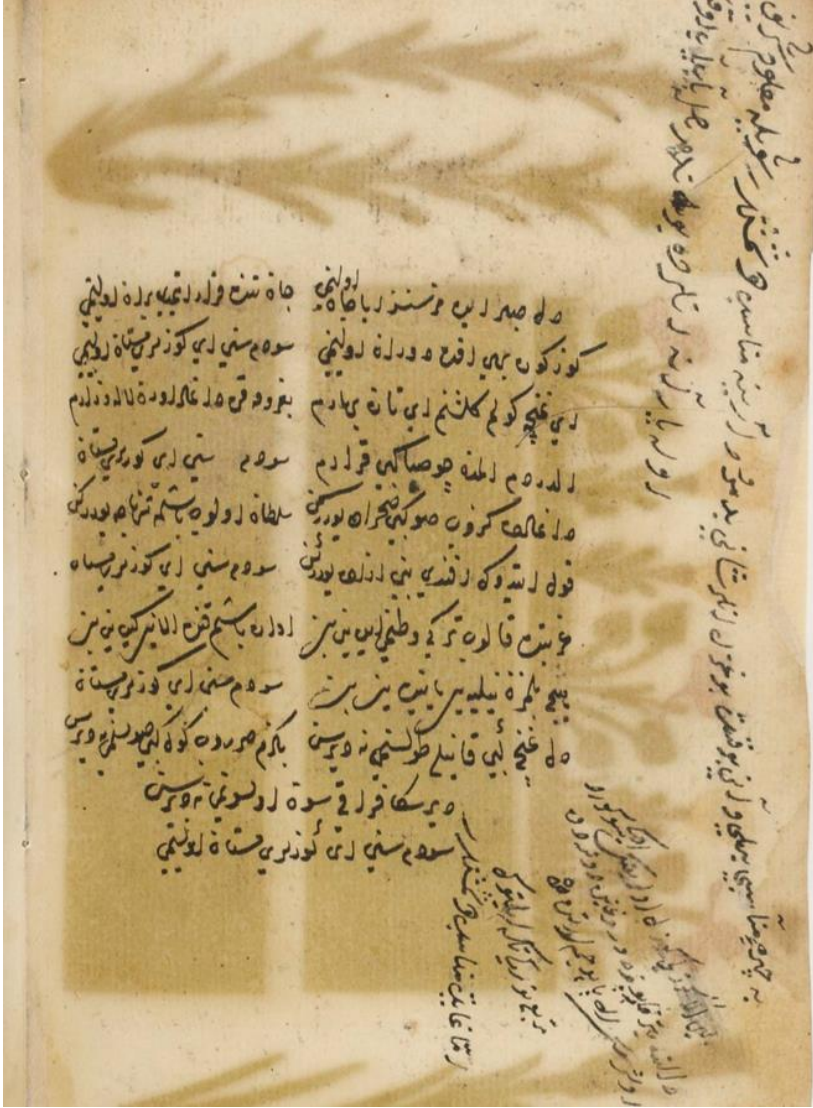
Tanpınar, Ahmet Hamdi (2015) *Bütün Şiirleri*, İstanbul: Dergâh Yayınları.

Tanpınar, Ahmet Hamdi (2011) *Beş Şehir*, İstanbul: Dergâh Yayınları.

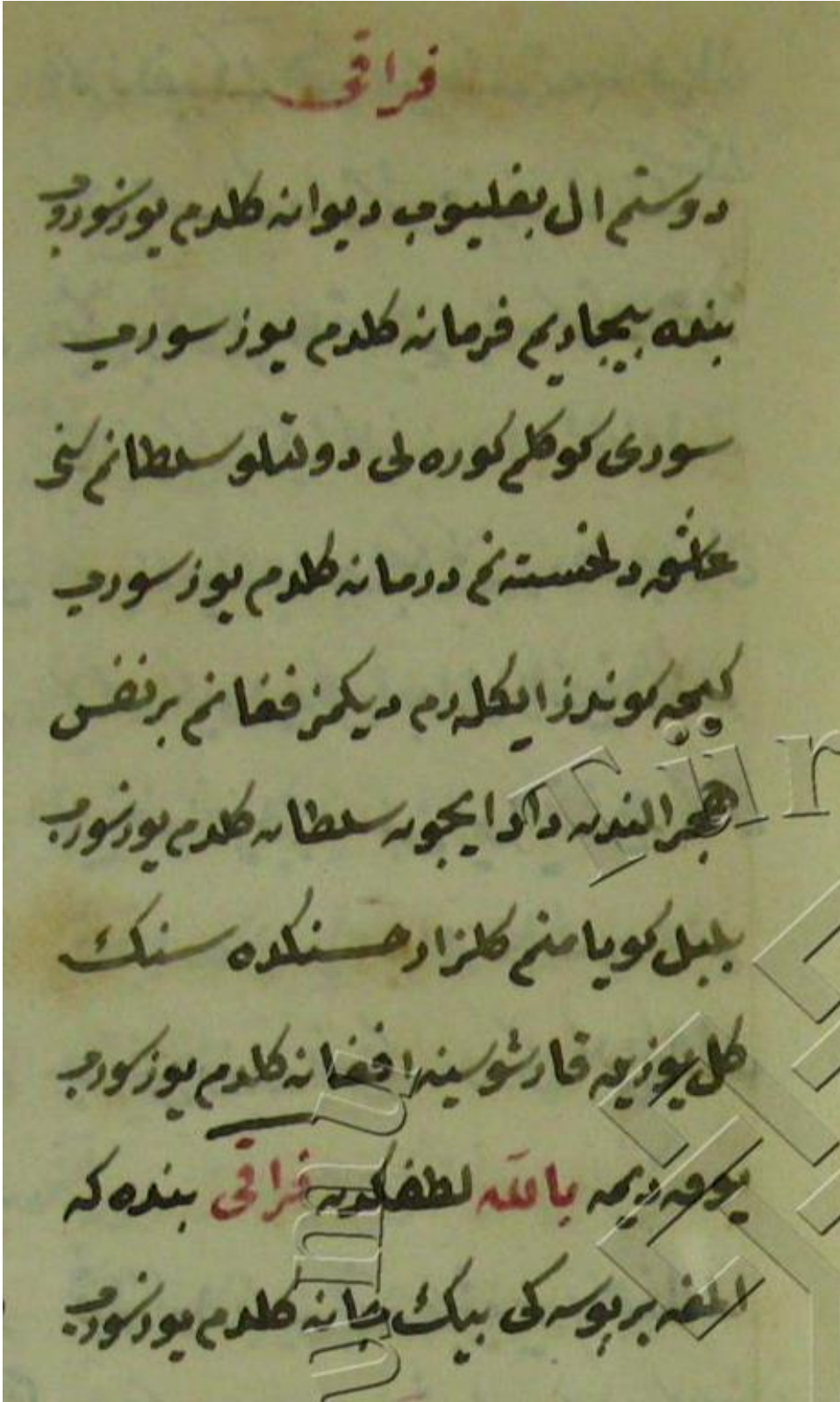
Ekler

Ek: 1 Bibliothèque nationale de France, Département des manuscrits, Turc 302 yk. 22b

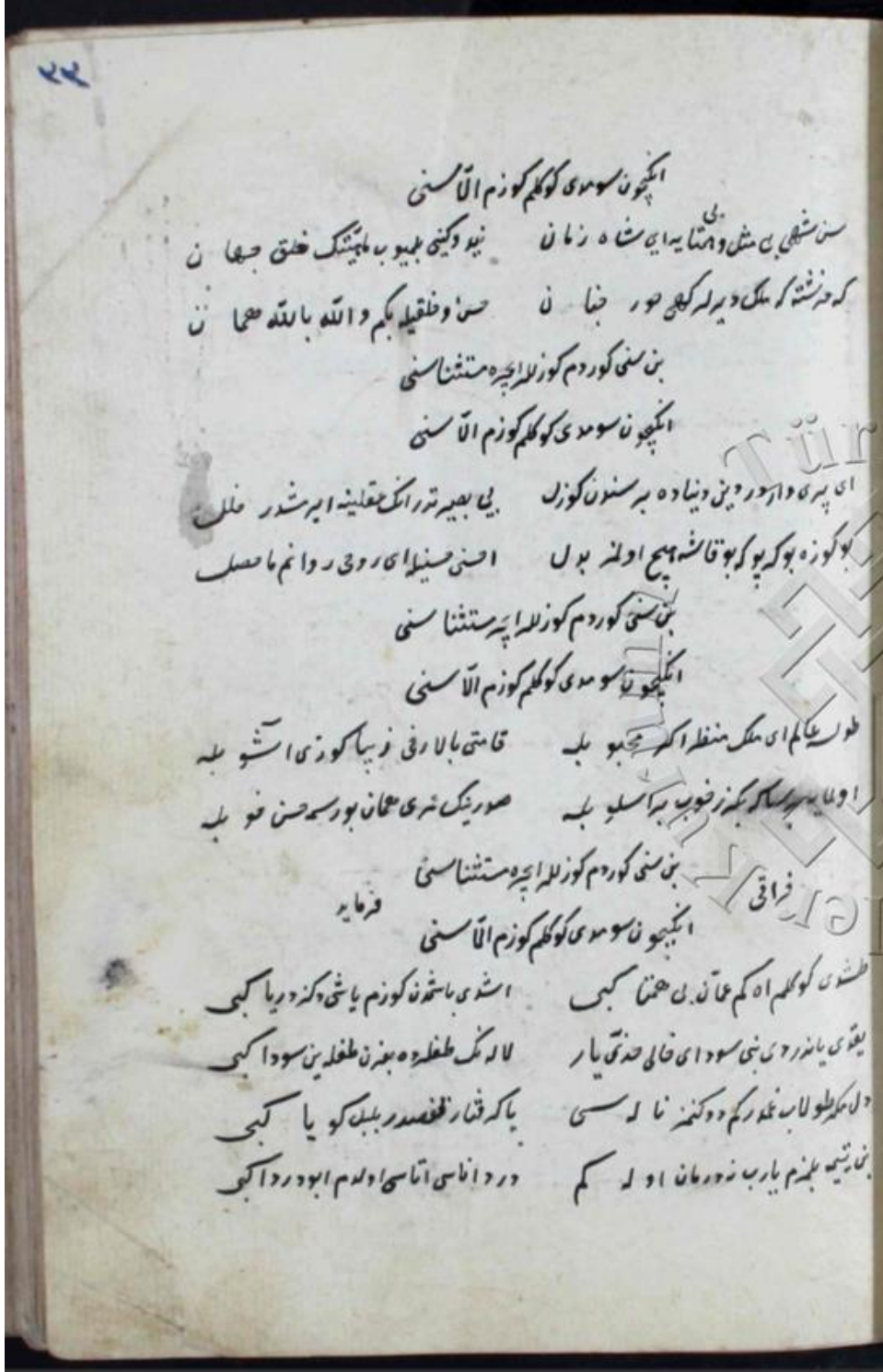

Ek: 2 Bibliothèque nationale de France, Département des manuscrits, Turc 288 yk. 5b

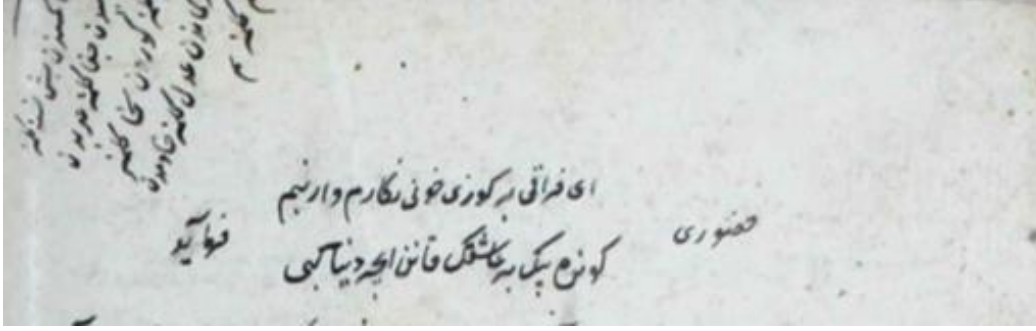

Ek: 3 Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Tercüman Gazetesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Bölümü Y-110 Arşiv numaralı *Mecmu'â-i Eş'âr* isimli yazma yk. 20a

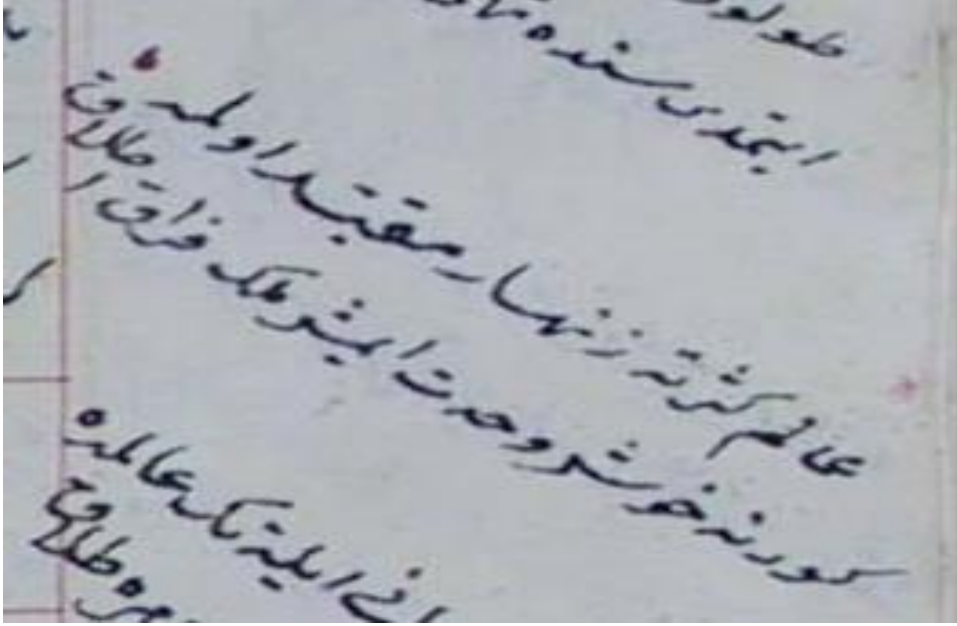

Ek: 4 Süleymaniye Kütüphanesi Ali Nihat Tarlan Koleksiyonu Mecmuâ-i Eş'âr 59/1 arşiv numaralı yk. 22a

Ek 5: Süleymaniye Kütüphanesi Ali Nihat Tarlan Koleksiyonu Mecmuâ-i Eş'âr 59/1 arşiv numaralı yk. 22b

Ek 6: Süleymaniye Kütüphanesi Nuruosmaniye Koleksiyonu 04959-004 arşiv numaralı yk. 373b (sayfa kenarı)